

Gerd Callesen

Kapitalen i den danske arbejderbevægelse

I 1840erne diskuteredes der livligt i den dansksprogede del af monarkiet i overensstemmelse med udviklingen i Europa i øvrigt. Diskussionen i den sydlige tysksprogede del af riget adskilte sig på dette tidspunkt ikke væsentligt fra den danske diskussion. Strømningerne fra Europa, det vil her sige især Frankrig og de 41 tyske stater, nåede hurtigt frem til København og Kiel og fulgte mønstret fra disse lande. Opdelingen i sociale og politiske grupperinger og målsætninger var stort set de samme, men fra midten af årtiet splittede den nationalpolitiske uoverensstemmelse rigets befolkning i en dansk- og en tysksindet lejr. De nationale modsætninger dominerede i nogle år den politiske diskussion og førte i 1848/1850 til en krig, hvis udfald betød, at den dansk-tyske helstat fortsatte sin eksistens til 1864. De konservative og nationalliberale kræfter blev de dominerende, medens de radikale blev skubbet ud af den offentlige debat.

Medens der forud for krigen havde været en levedygtig og aktiv radikal gruppering, der også havde interesse i Engels og Marx, tilsluttede denne sig i hovedsagen til de to andre retninger. I 1840erne var enkelte af Marx' og Engels' artikler oversat til dansk; især diskuteredes Engels' "Den arbejdende klasses stilling i England" (1845) i det liberale miljø i Danmark. Men krigen havde også til følge, at Marx og Engels forsvandt ud af offentlighedens bevidsthed. Det samme gjaldt for de få arbejderforeninger, hvis medlemmer hyppigt var vandrende svende. Først i 1870 samledes en lille gruppe til at oprette en politisk arbejderforening i København. Ud fra denne begyndelse - men uafhængig af den - opstod i sommeren 1871 en ny forening, som tilsluttede sig Første Internationale.

Den danske arbejderbevægelse var den socialistiske, eller om man vil, den socialdemokratiske arbejderbevægelse, som Louis Pio m.fl. tog initiativet til at oprette i 1871. Hertil kom i tidens løb forskellige oppositionelle grupperinger, som ligeledes tilsluttede sig den socialistiske tradition: de "revolutionære" 1888-1893, syndikalister fra omkring århundredskiftet og kommunister fra 1919. Fælles for dem alle var, at det var arbejderbevægelser, og at der kun var et beskedent indslag af akademikere og folk fra intellektuelle erhverv. Omkring 1920 splittedes den politiske arbejderbevægelse. I dag opfatter Socialdemokratiet sig næppe længere som en del af arbejderbevægelsen, men snarere lidt uklart defineret som en del af de progressiv-demokratiske kræfter i det bestående samfund.

Den teori og praksis, som blev udviklet af Marx og Engels og videreført eller tilpasset af samtidige og senere teoretikere under indtryk af den samfundsmæssige udvikling, har et fælles grundlag: materialismen og dialektikken, og her er den centrale faktor den materialistiske historieopfattelse. Den var i 1840'erne en ny teoretisk retning, som hævdede, at *arbejdets* udviklingshistorie var nøglen til forståelsen af hele samfundets historie. Derfor henvendte den nye teori sig først og fremmest til den industriarbejderklasse, der også i Danmark begyndte at udvikle sig i årtierne efter 1850.

Socialdemokratiet i Danmark opstod som en selvstændig bevægelse i en umiddelbar revolutionær periode: i Frankrig var Pariserkommunen blevet oprettet – ikke af marxisterne eller I. Internationale, som det hævdedes i samtiden, men af en stor del af Paris' indbyggere. Pariserkommunen blev slået ned og få år efter blev Internationalen nedlagt. I Danmark fortsatte arbejderbevægelsen dog med at bestå, og de første marxistiske analyser blev udgivet i dagbladet "Socialisten", dvs. i arbejderbevægelsens eget regi. Der er tale om centrale tekster som *Borgerkrigen i Frankrig* og et kapitel af *Kapitalen* – efter russisk så vidt vides den første (del)oversættelse til et fremmed sprog.

Den første store indsats for med oversættelser at fremme forståelsen af marxismen blev dog først gjort i 1880'erne. Omkring 1880 var den danske arbejderbevægelse som en følge af den økonomiske krise, som satte ind i midten af 1870erne i en organisatorisk og politisk krise. De fleste fagforeninger havde måttet give op, partiet var svundet ind til en lille københavnsk forening med ca. 100 aktive medlemmer og havde langtfra en gennemslagskraft, som fandtes i de borgerlige arbejderforeninger. Denne udvikling forstærkedes - fremprovokeret af myndighederne - af Louis Pios "flugt" til USA. I USA forsøgte Pio uden større succes at videreføre forsøgene på at organisere arbejdere på et socialistisk grundlag.

I Danmark rejste den socialistiske bevægelse sig som en fugl Fønix: i 1884 var partiet blevet stærkt nok til at kunne få to medlemmer valgt til Folketinget. I København var partiet blevet en organisation, der var stærk nok til at kunne give den opstående nye fagbevægelse indhold og retning. Partiet var den koordinerende faktor for hele bevægelsen og forstod de "socialistiske principper" som retningsgivende.

Arbejderne strømmede i tusindvis ind i partiet, og den ledende kerne stod nu i et dilemma: skulle bevægelsen fortsætte som en massebevægelse på grundlag af umiddelbare krav eller være et socialistisk kampparti. De nye medlemmer havde ikke umiddelbart forståelse af de "socialistiske principper", men kunne ikke afvises, fordi organiseringen af nye medlemmer var nødvendig for bevægelsens videre udvikling. Løsningen på dilemmaet blev

fundet på flere områder: f.eks. kampen om gaden, altså hvem der kunne dominere bybilledet på de store demonstrationsdage (grundlovsdagen). Denne kamp vandt arbejderbevægelsen, senest efter at 1. maj efter 1890 blev en fast bestanddel af arbejderbevægelsens demonstrationskultur.

Kampen om sociale reformer blev især ført af fagbevægelsen, som efterhånden inddrog de ufaglærte arbejdere (ofte tidligere landarbejdere) og kvindelige arbejdere med betydelige økonomiske resultater, og deraf afledt også organisatorisk fremgang.

Hvis man skulle kunne føre disse massebevægelser videre krævedes et solidere teoretisk og programmatisk grundlag. Det havde partiets ledelse omkring forretningsføreren (formanden) P. Knudsen erkendt. Hvis man ikke var indstillet på at afvise nye medlemmer, og dermed overlade dem til ”De konservative arbejder- og vælgerforeninger”, som udgjorde en stærk og truende konkurrent for den socialistiske arbejderbevægelse, måtte man finde fremgangsmåder, på hvilke man kunne integrere de nye medlemmer, der ikke havde nogen erfaring fra de forudgående års sociale kampe mod arbejdsgiverne og kampen ”for det daglige brød”.

Andre indfaldsvinkler fandt man ved at benytte de midler, man havde til rådighed i en anden form for agitation, nemlig i dagbladet ”Social-Demokraten”. Avisen oplevede i 1880’erne og 1890’erne en betydelig fremgang, og kunne formidle den ældre generations politiske indsigt til de nye medlemmer. Den daglige avis’ agitation fik stor betydning, og den blev fulgt op i to skriferækker. Her blev de betydeligste af ”Social-Demokratens” artikelserier udgivet i *Socialistisk Bibliotek* og fra 1888 i serien *Socialistiske Skrifter*, som var mere velegnet til studieformål. Kombinationen af de forskellige metoder gav på sigt bevægelsen et positivt resultat.

Adskillige af bindene i begge serier var oversat fra udenlandske tekster, og P. Knudsen udviklede selv en betydningsfuld indsigt i det teoretiske arbejde. Det fremgår især af hans foredrag om ”Socialismen”, som han i 1884 holdt i den Liberale Studenterforening for et uforstående akademisk publikum. Desuden udarbejdede han en omfattende videnskabelig analyse af arbejderklassens sammensætning og leveforhold, ”Sygeforsikring og aldersforsørgelse”, som må ses og forstås som en klasseanalyse. Den udmundede i forslag om en statslig sygeforsikring og en aldersforsørgelse uden indskud. Begge disse krav var dele af en realistisk reformpolitik, der samtidig holdt fast i et socialistisk perspektiv. P. Knudsen var desuden en fast medarbejder på ”Social-Demokraten”, hvor han publicerede artikler af overordnet programmatisk betydning. Vægtningen af Internationalismen i arbejderbevægelsen var stor og lettede forståelsen af centrale dele af den marxistiske teori.

Endvidere udvikledes selvstændigt en ny organisationsform, en form for demokratisk centralisme, hvor medlemmerne lokalt havde stor indflydelse, mens partistyrelsen havde den afgørende betydning overfor de forskellige organisatoriske tiltag og på arbejderpressens udvikling og politiske ståsted. Som det viste sig, indebar denne opdeling senere problemer.

Historikerne er uenige om, hvordan man skal opfatte den Socialdemokratiets satsning på at udgive centrale socialistiske værker, som udkom i de to skriftserier *Socialistisk Bibliotek* og *Socialistiske Skrifter*. Historikeren Ole Stender Petersen lagde mest vægt på, hvad der *ikke* blev oversat. Der fandtes i samtiden adskillige tekster, som med fordel kunne være blevet udgivet på dansk og således have bidraget til en bedre forståelse af marxismen, hhv. at det at disse tekster ikke blev oversat, kan have ført til misforståelser af den marxistiske teoribygning.

Der findes flere bibliografiske undersøgelser af, hvad der faktisk er udgivet på dansk af Marx' og Engels' værker; det drejer sig i disse år bl.a. om "Kapitalen" bd. et og to, enkelte andre større skrifter foruden en række artikler, i alt ca. 30-35 tekster. Disse skrifter blev fulgt op af andre marxisters udgivelser, således August Bebels afhandling om "Kvinden i Fortid, Nutid og Fremtid". Det mest opsigtsvækkende i dette meget ærgerrige forsøg på at præsentere den nye videnskab på dansk er nok de to første bind af "Kapitalen". Den danske oversættelse af bd. 1 blev den tredje oversættelse efter russisk og fransk og udkom omtrent samtidig med den engelske (1887). Oversættelsen af bd. 2 var bortset fra den russiske den første og eneste før 1914.

Endelig er det værd at anføre, at det var første gang "Kapitalen" offentliggjordes af en arbejderorganisation. Ligeledes er det bemærkelsesværdigt, at den snævre partiledelse besluttede, at i det mindste hovedbestyrelsens medlemmer og andre ledende funktionærer skulle modtage et gratis eksemplar af første bind. Ligeledes at Karl-Marx-Klubben, der var opstået i København for at fremme kendskabet til marxismen, fik tildelt adskillige eksemplarer af bindet. Især var det vigtigt, at prisen for disse bind var af en art, så mange kunne købe det. Prisen for bd. 1 svarede omtrent til en dagløn for en faglært arbejder, mens en tysk arbejder måtte give afkald på en ugeløn for at købe bindet. Socialdemokratiet førte en udgivelsespolitik med det formål at gøre marxismen tilgængelig for danske arbejdere.

Socialdemokratiets organisatoriske og politiske arbejde sammen med udgivelsen af de to skriftserier *Socialistisk Bibliotek* og *Socialistiske skrifter* betød, at Socialdemokratiet indtog en ikke uvæsentlig plads i den europæiske arbejderbevægelse. Ambitionerne var store, men gik ikke så vidt, at partiet eller dets tilhængere selv udarbejdede mange bidrag til den teoretiske debat. Bevægelsen holdt sig til forsøg om at udarbejde en forbindelse mellem

teorien og en politisk praksis, som det fremgår af P. Knudsens forskellige initiativer. Hans afhandling om ”Sygeforsikring og Alderdomsforsørgelse” udgør et bindeled mellem det teoretiske arbejde og kampen for de umiddelbare reformer.

Ser vi på udgangspunktet for vurderingen af Marx’ betydning i midten af 1880’erne, undergik denne en betydelig udvikling. Da Marx døde i 1883, bragte ”Social-Demokraten” en nekrolog, som egentlig kun viste, at hverken avisens redaktion eller den unavngivne forfatter havde forståelse for og kendskab til den nye teori. På et-års dagen bragte avisen imidlertid en ny og meget anderledes biografisk artikel. Også her er forfatteren ukendt, men indholdet viser et betydeligt kendskab til Marx’ rolle og betydning. Den økonomiske teori fremhæves, ligeledes den materialistiske historieopfattelse, socialismens udvikling fra utopi til videnskab anføres, internationalismen forstås på af baggrund af arbejdernes egne erfaringer og arbejderklassens internationale samarbejde fremhæves stærkt. Med denne artikel indledtes også det ambitiøse forsøg på at præsentere marxismen via dens centrale værker.

Imidlertid blev det omkring 1890 klart, at dette brød var slået for stort op. Første bind af ”Kapitalen” udkom sandsynligvis i et oplag på mellem 600 og 800 eksemplarer (et oplag der ligger på højde med den samtidige engelske udgaves). Kapitalens bind 2 opnåede derimod kun lave salgstal (omkring 50 eks. i perioden december 1888 –marts1890.); bind 1 var endnu ikke udsolgt i 1911.

P. Knudsen havde skrevet et bidrag til Benoit Malons værk *Histoire du Socialisme* (Paris 1882-1885), med et rids af den danske bevægelses forhistorie og udvikling til 1878. Formentlig var det en af årsagerne til at to bind af Malons 5-binds værk udkom i skriftserien (bd. 8 og 9). Den franske udgave er behæftet med mange fejl og upræcise informationer vedr. Danmark. Tredje bind af værket, kapitel 21-24 (England, Tyskland, Rusland) som allerede var oversat til dansk, blev ikke udgivet. Knudsens tekst findes genoptrykt i H.-N. Lahme (red.): P. Knudsen. Bidrag til hans politiske biografi, Odense 1983, smlg. Hanne Nørregaard Hansen: ”Le Socialisme en Danemark” i *Arbejderhistorie* 35, s. 59-66. Det er uomtvisteligt, at der i den danske bevægelse var stor interesse for den internationale og for Internationalens udvikling, som det tydeligt blev understreget i udgivelsen af *Socialdemokratiets århundrede* i årene 1901-1904. Det omfattende værk på flere hundreder sider omhandlede arbejderbevægelsens udvikling i Frankrig, England, Tyskland, Danmark, Norge og Sverige. Det var smukt illustrerede hæfter i et omfang af 16 s. Udgivelsen fik en stor udbredelse (Walsted 1989)

Partiledelsens satsede i fremtiden på at publicere centrale pjecer i *Socialistiske Skrifter*, dels genoptryk af tidligere udgivelser, men også nye tekster, der udkom i store oplag.

Det var igen hyppigt udenlandske forfattere, men efterhånden kom danske skribenter som Emil Wiinblad, Jens Jensen og Gustav Bang til at præge serien. Det var en blanding af teoretisk prægede skrifter og af aktuelle pjecer. Et centralt mål var kampen for 8-timers-dagen. Internationalens kongres i 1889 havde vedtaget at gøre 1. maj til en demonstrations- og festdag for arbejderbevægelsen, og kampen for 8-timers-dagen skulle stå i centrum. Den københavnske fællesorganisations formand, Jens Jensen, skrev en agitationspjece, hvori han bl.a. under brug af Marx forklarede grundlaget for dette krav. Kravet blev opfyldt efter den politiske krise i 1920, hvor bourgeoisiets kupplaner med kongen i spidsen havde lidt skibbrud. Ottetimersdagen kom til at gælde for den største del af arbejderne (dog ikke i landbruget).

Ottetimersdagen var et af arbejderbevægelsens umiddelbare mål, men som det fremgår af partiprogrammet bestod dette allerede tidligt af to dele, som på dialektisk vis forbandt de to sæt krav: de umiddelbare, aktuelle og den almene, principielle målsætning til samfundets udvikling. Det opfattedes ikke som modsætninger: reformkravene var snævert forbundet med et perspektiv, kravene var betinget af hinanden. Det, der var vigtigt, var gennem den dagsaktuelle kamp at udvikle arbejderklassens forståelse for det længere perspektiv.

Med denne politiske og organisatoriske aktivitet voksede arbejderbevægelsen sig stor og stærk, ”Social-Demokraten” var omkring 1900 den oplagsmæssig største avis i Skandinavien, og bevægelsen opnåede resultater, der i samtiden var væsentlige fremskridt på det sociale område f.eks. alderdomsforsørgelse. Samtidig blev der nået afgørende resultater på det politiske og arbejdsretslige område, idet organisationsretten sikredes med international opbakning efter konflikten i metalbranchen 1885. Også stor-lockout’en i 1899 gjorde indtryk på den internationale arbejderbevægelse og fandt støtte hos den. Vurderingen af internationalismens betydning var stor. Således fremmede Jens Jensen det internationale faglige samarbejde i begyndelsen af 1900-tallet, en linje der blev ført videre også efter Jens Jensen var blevet finansborgmester i København af hans efterfølgere. P. Knudsen involverede sig stærkt i Internationalens arbejde efter kongressens i 1907 og fremsatte forslag om en europæisk aktion i kampen mod militarismen. Fremstødet fik ingen direkte følger, men understreger den danske bevægelses stærke internationalisme.

Socialdemokratiet udgav i årene 1910-1913 et kvartalstidsskrift igen under navnet Socialistisk bibliotek i et stort oplag med bidrag bl.a. Gustav Bang og Karl Kautsky. Adskillige af artiklerne indeholdt analyser om arbejderbevægelsen i udlandet. I disse udgivelser fra centralt socialdemokratisk hold dominerede marxistiske forfattere af forskellig observans – der var dog også andre som Malon, som var en direkte modstander af den marxistiske metode.

I 1930 begyndte det uafhængige venstresocialistiske forlag Monde en ny oversættelse af *Kapitalens* første bind. Lignende planer i samtiden fandtes for udgivelser af *Kapitalen* i Norge og Sverige. Monde henvendte sig til Socialdemokratiet og bad om en anbefaling af værket. Det afvistes af partiet, der henviste til, at Socialdemokratiet selv ville udgive en ny, bearbejdet oversættelse af bind 1. Den udkom i 1933 i en omfangsrig folkeudgave ved Julian Borchardt, en af veteranerne i tysk arbejderoplysning og siden 1919 uafhængig socialist. Hans tyske folkeudgave udkom i syv oplag. Oversættelsen blev foretaget af C. L. Skjoldbo, en af de centrale oversættere af socialistisk litteratur i disse år.

Serietitlen ”Socialistisk Bibliotek” blev senere brugt af forlaget Monde, der oprindeligt hørte hjemme på den ”udogmatisk” venstrefløj, i årene 1932-1940. Serien indeholdt foruden nye oversættelser af Marx og Engels også tekster af Lenin og Stalin. Nogle af Marx’ og Engels’ tekster blev samlet i to bind ”Udvalgte skrifter”, der i de kommende årtier oplevede flere genoptryk. Mondes forlag var senere tilknyttet DKP og videreførte og fornyede Socialdemokratiet udgivelsespolitik. Hertil hørte også en omfattende udgave af værker af Lenin og to bind af Stalin. Efter 1945 udkom disse tekster på DKPs forlag Tiden, indtil forlaget ophørte efter 1990.

I årene 1945-1948 genudgav Fremad igen under serietitlen *Socialistisk Bibliotek* tekster af Marx, Gustav Bang, Eduard Bernstein, Karl Kautsky, Ferdinand Lassalle, Paul Lafargue og Wilhelm Liebknecht. Derudover udsendtes i 1948 en udgave af Det kommunistiske Manifest med en udførlig informativ historisk indledning af Ib Kolbjørn. Det blev imidlertid den sidste udgivelse af Marx og Engels i socialdemokratisk regi. .

1945-1962

I årene 1945-1962 udkom ingen nye oversættelser af Marx eller Engels. Først i 1962 kom et smalt udvalg af *Ungdomsskrifter* af hvilke enkelte var nye oversættelser. Udvalget vakte i samtiden stor interesse, det kom indtil 1973 i fem oplag i alt i 15.500 eksemplarer. Udvalgets succes var med til fremme interessen og tilskyndede forlaget Tiden til at genudgive sine klassikere. Andre forlag udgav i den følgende tid relativt omfattende udvalg af tekster i samlebind, der også indeholdt nye oversættelser. På universiteterne opstod et diskussionsmiljø, der intensivt beskæftigede sig med forskellige udlægninger af den marxistiske teori. Det havde også til følge, at nye fagkritiske tidsskrifter grundlagdes, som aktivt deltog i oversættelser og udgivelser af marxistisk observans. Ligeledes fornyedes på universiteterne mulighederne for at arbejde ud fra marxistiske grundholdninger – for længst glemte teoretikere blev genopdaget og beskæftigelsen med arbejderbevægelsen udvikling

førte således til diskussioner om forholdet mellem arbejderklasse og akademikere – f.eks. i form af videnskabelige afhandlinger om austromarxismen, om arbejderbevægelsens internationalisme, pædagogik, litteraturteori etc.

Nogle af de anførte samleværker koncentrerede sig om de økonomiske teorier, således blev et stort tekstudvalg af Grundrids udgivet i 1970 på forlaget Rhodos. Den salgsmæssige succes sikrede, at forlaget nu også udgav Kapitalens tre bind i årene 1970-1972. I de følgende år udkom yderligere oversættelser af marxistiske værker på forskellige forlag.

Den relativt omfattende udgivelse af nye tekster af Marx og Engels ophørte omkring 1990, ligeledes er de fleste af de nye tidsskrifter fra 1970erne ophørt med at udkomme; det fortsat eksisterende tidsskrift *Arbejderhistorie* har publiceret f.eks. en korrespondance mellem danske socialister og Engels; nogle artikler om Kapitalens historie i Danmark findes ligeledes her. Udgiverselskabet bag tidsskriftet udgiver en skriftserie, der for nogle binds vedkommende har interesse for dette emne. Arbejderhistorie er ligesom udgiverselskabet ikke en marxistisk forening, men står åben for udgivelser i denne tradition. Andre nye tidsskrifter er opstået, som i nogle tilfælde også står åbne for marxistiske bidrag.

Den brede diskussion i tiden fra slutningen af 1960erne til 1980erne medførte ikke en ny interesse i arbejderbevægelsen. Der fandtes ganske vist enkelte studiekredse i socialistiske partier af forskellig observans, og nogle af de mindre socialistiske organisationer udarbejdede studietekster. På universiteterne var diskussionerne dog mangfoldige, der fandtes således flere studiekredse med udgangspunkt i Kapitalen. Disse forsøg nåede dog kun i ringe omfang ud til arbejderbevægelsen. Årsagen til det skal også søges i strukturændringerne i arbejderklassen.

På anden vis har den omfattende diskussion i forrige århundrede medført udgivelse af introducerende tekster om Karl Marx og den historiske interesse for forskellige aspekter af arbejderbevægelsen og dens forgængere sætter sig fortsat spor.

1962-

I 1970erne opstod en ny interesse for marxismen og den førte til en opblomstring af i udgivelsen af centrale marxistiske tekster. Interessen for disse tekster hos ”den udogmatisk venstrefløj” fik et betydeligt omfang, og betød, at hidtil ikke oversatte værker nu blev lanceret af deltagere fra denne fløj, som udsprang af de politiske organisationer, som opstod fra sidst i 1950erne i forskellige retningers forsøg på at finde frem til teoretiske værker, som kunne bruges i den politiske kamp.

Foruden værker som samlingen af økonomiske tekster, der blev udgivet i tre bind under titlen *Verdensmarkedet* udkom nu også en ny oversættelse af ”Kapitalen” i elleve bøger

med store oplagstal. Selve udgaven af Kapital bd. 1-3 blev oversat af medlemmer af DKP men udkom på et forlag uden tilknytning til arbejderbevægelsen.

I nogle tilfælde udkom endog de samme værker i to oversættelser. Det var specielt manuskriptet til *Grundrids* om hvilke der opstod diskussioner om den korrekte oversættelse og de politiske implikationer disse ville have. Kapitalen hørte imidlertid ikke til de ”dobbelte” bind. I 1970’erne og i det følgende årti udkom en række samlinger af tekster under bestemte emner, siden da er nye oversættelser blevet en mangelvare. Bibliografien over de danske oversættelser fra 1997 med små 1000 titler, er således fortsat næsten dækkende for korpusset af dansksprogede tekster af Marx og Engels.

Problemstillingen: reformkrav kontra det langsigtede mål har været diskuteret siden 1880’erne. For Socialdemokratiets vedkommende har partiet senest siden 1990’erne i det væsentlige givet afkald på at forsøge at realisere et socialistisk endemål. I 1990’erne blev en ny retning dominerende i de enkelte socialdemokratiske partier og i *Socialist International*, da ”New Labour” i England blev forbillede for de andre. Denne holdning udgør afslutningen på en lang udvikling bort fra det marxistiske grundlag, som partiet og bevægelsen oprindeligt havde vokset sig stor på. Der foregår imidlertid fortsat diskussioner på arbejderbevægelsens venstrefløj, som påberåber sig den marxistiske tradition. Processen er ikke afsluttet, den føres videre udenfor Socialdemokratiet. Det er klart, at den omstrukturering af samfundet, i produktionsforholdene og dermed af arbejderklassen, som foregår i vores tid har forandret omstændighederne for anvendelsen af den teori, der engang var grundlaget for arbejderklassens selvorganisering og delvise frigørelse.

Bibliografi Kapitalen

Karl Marx: Det engelske Landproletariat. Kapitel 23 af Kapitalen, bd. 1., andet oplag.
 Social-Demokraten, København, nr. 107-109, 112, 117, 119, 124, 128, 130, 132, 139, 147-148, 154-155 1876.
 Oversat fra Das britische Ackerbauproletariat (MEW 23, p.701-738, MECW vol. 35, p. 665-703).
 Oversætter: [Louis Pio]
 Oplag: Ca. 6700 eks.
 Tryk: Johan Henriksen, København

Muligvis overtaget fra Wilhelm Liebknecht: Zur Grund- und Bodenfrage, Leipzig 187

Karl Marx: Det engelske Landproletariat, Social-Demokratens forlag, København 1876.
 Translated from Das britische Ackerbauproletariat (MEW 23, p.701-740, MECW vol. 35, p. 665-703).
 Oversætter: [Louis Pio]
 Oplag
 Tryk : J[ohan] Henriksen

Karl Marx: Kapitalen af Karl Marx. Første Bind. Kapitalens Produktionsproces. Oversat efter Originalens tredje Oplag. Socialistisk Bibliotek. Udgivet af Det socialdemokratiske Arbejderparti, IV. Bind. Kapitalen. Første del (inklusive indledning fra 1867, 1873 og 1883). København 1885. 473, VII p. I følge Dansk bogfortegnelse udkom bindet 1887. Oversat af Hans Vilhelm Lund.

Cirkulation: ca. 600 [-800?].

Tryk: N. Cohens Bogtrykkeri, København

Karl Marx: Kapitalen af Karl Marx. Kapitalens Cirkulationsproces. Anden Del (inklusive Engels' Indledning 1885). Udgivet efter Forfatterens Død af Friedrich Engels. Socialistisk Bibliotek. Udgivet af Det socialdemokratiske Arbejderparti, V. Bind. Ifølge titelbladet udkom bd. 2 i 1887, ifølge omslaget i 1888. Oversat af Hans Vilhelm Lund.

Cirkulation: omtrent 100

Tryk: N. Cohens Bogtrykkeri, København

I 1911 blev første oplag forsynet med årstallet 1911

Karl Marx: Kritik af den politiske Økonomi. København, [Mondes forlag], 1930/1931, 182 p. Tillægshæfter á 16 s. til tidskriftet Monde.

Oversat fra Das Kapital, bd.1, 4. oplag (indeholdt forord til 1., 2., og 3. udgave. [MEW bd. 23 s. 9-35 og 47-206; MECW bd. 35, s. 7-20, 27-29, 43-202].

Oplag, trykkeri og oversætter er ukendte.

Karl Marx: Kapitalen. Kritik af nationaløkonomien. Almenfattelig udgave ved Julian Borchardt, København 1933, 384 s.

Oversætter: Carl Ludvig Skjoldbo.

Forord ved Julian Borchardt og Carl Ludvig Skjoldbo.

Oplag: [2.500]

Trykkeri: Dansk Andels Trykkeri

Julian Borchardts bearbejdning udkom på tysk i adskillige udgaver, den seneste 1931 på det venstresocialdemokratiske forlag E. Laub i Berlin.

Karl Marx: Kapitalen. Kritik af den politiske økonomi, bind 1-11, forlaget Rhodos København 1970-1972. Oversat fra Kapitalen 4. Oplag.

Oversættere: Gelius Lund, Else Langtved Larsen, Kjeld Østerling Nielsen, Ole Thyssen, Henriette Møller, Gunnar Møller.

Indeholder udover den egentlige tekst: Supplement og efterskrift til III. Bog af Kapitalen; brev fra Marx til Engels 2. august 1862, 27. juni 1867, 30. april 1868, brev fra Marx til Ludwig Kugelmann 11. juli 1868 og uddrag af Randbemærkninger til A. Wagners "Lehrbuch der politischen Ökonomie"; forord til første bind fra 1., 2. 3. og 4. oplag, engelske og franske oplag, til 2. binds 1. og 2. oplag og 3. binds 1. oplag. Bind 11 indeholder registre til Kapitalen; forord ved Johs Witt-Hansen s. 5-88 i bind 1.

Oplag: [3.000]

Trykkeri:

2. uforandrede oplag 1975: 2.500 eks. **ej verificeret**

Bibliografier:

Arbejderbevægelsens udgivelser fra 1871-1919. En bibliografi. Redaktion Tove Svendsen. ABAs bibliografiske serie 4, København 1987, 79 s., ISBN 87-981184-2-0

- Bibliografi over Arbejderforlaget 1921-1941, Mondes forlag 1928-1940, Forlaget Tiden 1945-1978, Middelfart 1979. Redigeret af John og Sanne Hansen (i kommission på forlaget Tiden).
- Foreign Language Literature on the Nordic Labour Movements/Fremdsprachige Literatur über die nordischen Arbeiterbewegungen. Edited by/redigiert von Marianne Bagge Hansen et al. ABAs bibliografiske serie 7, København 1992, 143 s., ISBN 87-981184-6-3
- Frandsen, Hans Dam: Fortegnelse over indlæg fra udenlandske socialister og udenlandske socialistiske blade i "Socialisten" og "Social-Demokraten" 1871-1913, København 1976.
- Fremad – arbejderbevægelsen forlag 1912-1987. Redigeret af Hans Hertel. Med bidrag af Niels Kølle, Hannah Lindén og Ib Lindén, 208 s. ABAs bibliografiske serie 5. København 1987
- Karl Marx – Friedrich Engels Tekster på dansk. En bibliografi over artikler, breve, bøger. Redigeret af Louise Flugger Callesen. ABAs bibliografiske serie 10, København 1997, 141 s., ISBN 97-984891-0-0
- Litteratur
- Callesen, Gerd: Denmark, in: The Formation of Labour Movements 1870-1914. An International Perspective. Ed. by Marcel van der Linden and Jürgen Rojahn, Brill, Leiden 1990, p.131 – 160.
- Callesen, Gerd: "Et nyt og godt våben". Socialdemokratiets forlagspolitik i forrige århundrede. I: Arbejderbevægelses Bibliotek og Arkiv. Årsskrift 1988. København 1989, p. 8-15.
- Callesen, Gerd: *Denmark*, in: The Formation of Labour Movements 1870-1914. An International Perspective. Ed. by Marcel van der Linden and Jürgen Rojahn, Brill, Leiden 1990, p.131 – 160.
- Callesen, Gerd: Über die Verbreitung der Werke von Marx und Engels in Dänemark. I: Marx-Engels-Jahrbuch 10, Berlin 1987, s. 339-378.
- Callesen, Gerd: Zur Verbreitung der ersten dänischen „Kapital“-Ausgabe. i: Beiträge zur Marx-Engels-Forschung, nr. 28, Berlin 1989, s. 75-80
- Christiansen, Niels Finn: Arbejderbevægelsens forhistorie. Træk af den tidlige danske arbejderbevægelsens politiske og sociale udvikling 1848 til 1880 (SFAHs skriftserie 18), København 1986.
- Harsløf, Olav: *Mondegruppen. Kampen om kunsten og socialismen i Danmark 1928-32*. Museum Tusulanum, København 1997.
- Juhl Pedersen, Rasmus: Danske Marx oversættelser. I: Arbejderhistorie. Meddelelser om forskning i arbejderbevægelsens historie. København 1990, nr. 35, s. 51-58. Karl Marx, Friedrich Engels: Verdensmarkedet. Avisartikler, breve m.v. 1847-1895. (red. Kjeld Schmidt og Morten Thing. Bd. 1-2, Aarhus 1977, bd. 3, København 1988.
- Lahme, Hans-Norbert (red.): P. Knudsen – Bidrag til hans politiske biografi. Analyser og dokumenter, Odense Universitetsforlag, Odense 1983.
- Nørsgaard, Anne Engelst: Demokratiet eksisterer kun som en mulighed. En undersøgelse af demokratibegrebet hos den radikale opposition i København 1848. I: Arbejderhistorie nr. 1/2016, København, s. 103-130.
- Nørregaard Hansen, Hanne: „Le socialisme en Danemark“: En dansk arbejderbevægelsens historie i oversættelse. I: Arbejderhistorie. Meddelelser om forskning i arbejderbevægelsens historie. København 1990, nr. 35, s. 59-66.
- Nygaard, Bertel: Det røde spøgelse. Kommunisterne og 1840'ernes danske politiske kultur. SFAH, København 2014.

Petersen, Carl Heinrich: Danske revolutionære. Ideer, bevægelser og personligheder, København 1970.

Stender-Petersen, Ole: On the Dissemination of Marx' and Engels' Works and the Reception of Marxism in Denmark 1843-1895. I: MEGA-Studien, Amsterdam 1998/2, p. 49-81.

Socialdemokratiets arkiv, regnskabsprotokol. Socialdemokratisk Forbunds Regnskaber 1887-1913.

Socialdemokratiets Virksomhed 1908-1913, København 1913.

Walsted, Anne-Lise: Socialdemokratiets Aarhundrede – en god idé. I:

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Årsskrift 1989/90, s. 21-28 København 1989.

Under udgivelse, (manuskripterne foreligger), afsluttes 2018:

Hans-Norbert Lahme: Die Revolutionären. Gerson Trier, Nicolaj L. Petersen und die Revolutionäre Sozialistische Arbeiterpartei (RSAP) Dänemarks: Beschreibung und Ausblick, Exkurse, Briefe (1889-1918)

Søren Federspiel: Jens Jensen – københavnsk socialdemokrat, malersvend, LO-formand, finansborgmester og overpræsident. En biografi